POHJANMAAN KÄRÄJÄOIKEUS
PL 251
6510 VAASA

LAUSUNTO
13.9.2024

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: Lausunto hallituksen esityksestä 63/2024 vp eduskunnalle etäyhteyksien käytön edistämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi täydennettynä valiokunnan kuulemistilaisuuden 19.9. jälkeisillä kommenteilla

Hallituksen esityksessä toteutettaviksi esitetyt säännökset ovat yleisesti ottaen kannatettavia, ja hallituksen esitys on huolellisesti laadittu. Yksittäisten säännösten perusteluissa esitetyt näkökohdat ovat seikkaperäisesti ja monipuolisesti perusteltuja. Näkökohdat myös pohjautuvat realistiseen käsitykseen säännösten soveltamisympäristöstä, ja ne vaikuttavat säännösten tulevan tulkinnan kannalta hyödyllisiltä. Lausunnossa kiinnitetäänkin huomiota vain eräisiin sellaisiin yksityiskohtiin, joita olisi vielä suotavaa harkita uudelleen tai ainakin täsmentää.

Hallituksen esityksessä ei esitetä, että tuomarin osallistumisesta esittelytilaisuuteen etäyhteydellä säädettäisiin laissa. Ratkaisua perustellaan (s. 32) sillä, että tästä kysymyksestä säätäminen ei ole välttämätöntä ja että laki jo nykyisellään mahdollistaa etäyhteyksien käyttämisen esittelyissä. Siihen nähden, että kysymys on joka tapauksessa periaatteellisesti tärkeästä ja ilmeisen yksinkertaisesti säädettävissä olevasta asiasta, käräjäoikeus esittää harkittavaksi, että myös lakiin otettaisiin asiasta säännös, jolla nykyinen oikeustila vahvistetaan.

Hallituksen esityksen mukaan tuomioistuimen muun jäsenen kuin puheenjohtajan osallistumisesta etäyhteydellä päättäisi puheenjohtaja (ehdotettu OK 2:15.2), kun taas etäoikeudenkäynnistä päättäminen kuuluisi ”tuomioistuimelle” (ehdotettu OK 2:16.1), ts. koko ratkaisukokoonpanolle (s. 36, 38). Siihen nähden, että myös yhden jäsenen osallistumisessa on kysymys lainkäyttöratkaisusta, käräjäoikeus esittää harkittavaksi, että myös näissä tilanteissa ratkaisuvalta uskottaisiin puheenjohtajan asemesta koko ratkaisukokoonpanolle.

Valiokunnan kuulemisessa nousi esiin kysymys siitä, miten ratkaisun sisällöstä päätettäisiin, mikäli ratkaisukokoonpano ei olisi asiasta yksimielinen.

Käräjäoikeuden mukaan perusteltua olisi, että niin riita- kuin rikosasioissa noudatettaisiin tältä osin OK 23 luvun (”Äänestämisestä”) säännöksiä. Luvun 6 §:n mukaan ”Äänestyksessä voittaa mielipide, jota jäsenten enemmistö on kannattanut. Äänten mennessä tasan voittaa mielipide, jota puheenjohtaja on kannattanut”. (Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 10 luvun 2 §:n mukaan ”äänestyksessä voittaa se mielipide, jota enemmistö on kannattanut. Jos äänet menevät tasan, voittaa vastaajalle lievempi mielipide”. Kun puheena olevissa asioissa on kysymys prosessiratkaisuista, joita ei lopputuloksensa perusteella voida pitää ”vastaajalle lievempänä” tai ”ankarampana”, olisi siis rikosasioissakin noudatettava OK 23:6:n sääntelyä.)

Hallituksen esityksessä eri prosessiratkaisuja koskevan muutoksenhaun määräytymistä ja sitä, miten virheelliseksi osoittautunut prosessiratkaisu on oikaistavissa muutoksenhaussa, on selkiytetty esityksen pohjana olleesta arviomuistiosta. Esityksestä ilmenee, että jäsenen etäosallistumista koskevaan ratkaisuun haetaan muutosta vasta pääasian yhteydessä (s. 35), kun taas muutoksenhaku etäoikeudenkäyntiratkaisuun määräytyisi OK 16:3.3:n mukaisesti (s. 38).

Esityksessä on todettu, että jäsenen etäosallistumista koskeva menettelyvirhe on oikaistavissa toimittamalla hovioikeudessa vähintään niin sanottu pienimuotoinen pääkäsittely (s. 35).

Kun muuta ei ilmoiteta, ja kun kyseinen menettelytapa vastaa ennakkopäätöksen KKO 2021:91 oikeusohjeita, vaikuttaa siltä, että myös etäoikeudenkäyntiä koskeva menettelyvirhe on muutoksenhaussa oikaistavissa vastaavin keinoin. Kun jäsenen etäosallistuminen ja etäoikeudenkäynti eroavat esitetyssä sääntelyssä varsin olennaisesti toisistaan, käräjäoikeus esittää harkittavaksi, että OK 2:16.2:n yksityiskohtaisia perusteluja (s. 38) vielä täsmennettäisiin lisäämällä valiokunnan mietintöön selkiyttävä kannanotto siitä, onko – tai onhan – myös etäoikeudenkäyntiä koskeva menettelyvirhe korjattavissa toimittamalla hovioikeudessa vähintään pienimuotoinen pääkäsittely.

Oikeudenkäynnin käsittelyjulkisuuden toteuttamisen osalta esityksessä ehdotetaan, että joissakin tapauksissa etäosallistumislinkki voitaisiin jakaa mahdolliselle yleisölle, jos tietoturvasyyt eivät muuta vaadi. Näin voitaisiin menetellä, jos se sopii asianosaisille ja mahdollisille kuultaville (s. 39). Vaikka kannanotto näkyy esitetyn lähinnä tuomioistuimen harkinnan varaan jäävänä suositusluonteisena toimenpide-ehdotuksena, käräjäoikeus ehdottaa, että se poistetaan

esityksestä kokonaan. Suositusluonteisena ja konditionaalimuotoisena kannanottonakin ehdotusta voidaan ylimpien laillisuusvalvojien käytännössä ryhtyä tulkitsemaan niin, että suosituksesta muotoutuukin ajan mittaan tuomioistuimia velvoittava menettelytapa.

Esitetty menettelytapa voisi käytännössä johtaa siihen, että tuomioistuin joutuisi varmistamaan suostumukset etukäteen asianosaisilta ja kuultavilta, jos – ja mahdollisesti kun – etäosallistumislinkin toimittamismahdollisuudesta tulisi tiedottaa yleisölle jo etukäteen. Tämä aiheuttaisi käräjäoikeuksien henkilökunnalle lisätyötä, joka ei välttämättä olisi tarpeen, jos kukaan ei kysyisikään linkkiä. Lisätyötä aiheutuisi myös siinä tapauksessa, että etäosallistumislinkkiä tiedusteltaisiin tuomioistuimelta kesken istunnon. (Huom. että sivulla 39 todetaan, että jos kesken oikeudenkäynnin yleisö ilmoittautuisi seuraamaan oikeudenkäyntiä, etäyhteys olisi tällöin viipymättä järjestettävä. Vaikka asianosaisilla ja kuultavilla olisi oikeus kieltää linkin lähettäminen yleisölle, asiaa olisi varmaankin heiltä vähintään tiedusteltava.)

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä puheenjohtajalle on annettu huomautus tämän tiedustellessa yleisön jäsenten nimiä, vaikkakin sallittuna näissä ratkaisuissa on pidetty sen selvittämistä, oliko yleisön joukossa todistelutarkoituksessa kuultavia henkilöitä (EOA 2028/4/1999 ja EOA 1568/4/94). Onkin mahdollista, että asianmukaisena menettelytapana ei pidettäisi esimerkiksi linkin pyytävän henkilön henkilöllisyyden yleistä selvittämistä.

Näin ollen etäyhteyslinkin lähettäminen voisi aiheuttaa paitsi vaivaa, joka ei ole oikeassa suhteessa menettelyn tuottamaan oikeudenkäynnin julkisuuden edistämiseen, myös ongelmia, jotka liittyvät tietoturvan lisäksi todisteluun. Tuomioistuimella ei linkkiä yleisölle toimittaessaan olisi mitään tehokasta keinoa kontrolloida sitä, päätyykö lopulta linkki esimerkiksi jutussa todistajana kuultavalle henkilölle, joka ei lain (OK 17:50.2) mukaan saa olla asian käsittelyssä läsnä enempää kuin hänen kuulustelemisensa vaatii. Ongelman merkitystä varmastikin vähentäisi asianosaisten kielto-oikeus, mutta oletettavaa on, että se ei sitä täysin poistaisi.

Esityksessä esitetään vastaavanlainen konditionaalimuotoinen toimintasuositus myös sivulla 49, jossa käsitellään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 14 §:ään lisättäväksi ehdotettua 4 momenttia juttuluettelosta. Esityksessä todetaan, että ”hovioikeudessa etäoikeudenkäynnit sisältävä juttuluettelo voisi lisäksi olla julkisuuden toteuttamisen edistämiseksi asian ensi asteessa käsitelleen käräjäoikeuden kansliassa tai istuntopaikassa”.

Oletettavaa on, että tällä viitataan esityksen sivulla 21 tarkoitettuun menettelytapaan, jossa hovioikeuden toimittamaa etäoikeudenkäyntiä voitaisiin kokoontua seuraamaan matkakäräjäpaikkakunnalla – käytännössä sen käräjäoikeudessa – sijaitsevaan sivusaliin. Käräjäoikeus ymmärtääkin suosituksella tarkoitetun sitä, että sivusalin sijaintipaikkaan saapunut yleisö saisi tiedon hovioikeuden sellaisista etäoikeudenkäynneistä, joita voitaisiin seurata ao. sivusalista.

Hovioikeuksien pääkäsittelyjen juttulistat toimitetaan matkakäräjäpaikkakunnille jo nykyäänkin, ja esityksessä ehdotettua menettelyä voidaan tulevaisuudessa pitää oikeudenkäynnin käsittelyjulkisuuden edistämisen kannalta perusteltuna ainakin sellaisissa tilanteissa, joissa kysymys on matkakäräjien asemesta toimitettavista etäoikeudenkäynneistä. Ja siis sellaisista hovioikeuden käsittelyistä, joita voidaan seurata käräjäoikeuden sivusalista.

Viitattu esityölausuma on kuitenkin ylimalkainen, ja se on helposti ymmärrettävissä niin, että käräjäoikeuksien tulisi ilmoittaa kaikista – eikä vain matkakäräjien asemesta toimitettavista ja ao. käräjäoikeuden sivusalissa seurattavista – hovioikeuden etäoikeudenkäynneistä omassa kansliassaan ja istuntopaikassaan. Näin laaja informointivelvollisuus olisi suuri muutos nykytilaan, sillä käräjäoikeudet eivät tiedota ao. käräjäoikeudessa ensiasteena käsiteltyjen asioiden hovioikeudessa toimitettavista pääkäsittelyistä. Käräjäoikeudet eivät nykyään ylipäänsä tiedä, eikä niiden ole tarpeenkaan tietää, toimitetaanko jossakin ao. käräjäoikeuden ratkaisemassa asiassa pääkäsittely hovioikeudessa, ja milloin tämä mahdollisesti tapahtuu.

Jos jatkossa edellytettäisiin, että käräjäoikeuksien pitäisi ilmoittaa yleisölle *aivan kaikista* hovioikeuden etäistunnoista, menettelyn oikeudenkäynnin julkisuutta edistävä vaikutus olisi todennäköisesti vähäinen etenkin, jos hovioikeus sijaitsee toisella paikkakunnalla kuin käräjäoikeus. Voidaan näet olettaa, että esimerkiksi Tampereen kaupungin asukkaita ei yleisesti kiinnostane kovin paljon se, milloin jonkin Pirkanmaan käräjäoikeudessa alkujaan käsitellyn valitusasian pääkäsittely Turun hovioikeudessa järjestetään – jollei siis sitten Turun hovioikeuden etäoikeudenkäyntiä olisi mahdollista seurata Pirkanmaan käräjäoikeuden sivusalista.

Jos informointivelvollisuuden tarkoitettaisiin kattavan kaikki ja siis sellaisetkin hovioikeuden etäoikeudenkäynnit, joita ao. käräjäoikeuden sivusalissa ei voida seurata, velvoitteen toteuttaminen aiheuttaisi tuomioistuinten kansliahenkilökunnalle lisätyötä, joka ei olisi oikeassa suhteessa siitä oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamiselle koituvaan hyötyyn. Jatkossa hovioikeuden tulisi nimittäin tiedottaa käräjäoikeuksille kaikista etäoikeudenkäynneistään, jotta käräjäoikeudet voisivat välittää niistä tiedon eteenpäin. Vaihtoehtoisesti käräjäoikeuksien tulisi

itse tiedustella asiaa, ja oman vaivansa tuottaisivat myös pääkäsittelyjen peruuttamiset ja muut tietojen ajantasaisuuden varmistamiseen liittyvät ongelmat. Siihen nähden, että tieto hovioikeuden istunnoista on kiinnostuneen yleisön saatavissa vähällä vaivalla suoraan hovioikeudesta, ei ole perusteltua sälyttää niitä koskevaa tiedottamisvastuuta käräjäoikeuksiin.

Sivun 49 ehdotusta olisi siis aihetta täsmentää yksilöimällä, mitä sillä tarkoitetaan.

Käräjäoikeus toteaa vielä lausuntoaan valiokuntakuulemisen johdosta tältä osin täydentäen, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin näkyy ratkaisukäytännössään katsoneen, että edes rikosasian vastaajan sopimatonta käytöstä oikeudenkäynnissä ei voida eikä pidä sietää. Näissä tilanteissa oikeudenkäyntiä voidaan jatkaa vastaajan poissa ollessa ainakin, jos hän on voinut kohtuudella ennakoida käytöksensä seuraukset.[1] Näissä tilanteissa tärkeänä on niin ikään pidetty sitä, että vastaajan etua istuntosaliin on jäänyt valvomaan hänen puolustajansa.[2]

Kun asianosainen voidaan OK 14 luvun 6 ja 7 §:n määräykset huomioon ottaen poistaa istuntosalista vain häiritsevän ja sopimattoman käytöksen vuoksi, ja silloinkin vasta kun häntä on varoitettu menettelyn seurauksista, käräjäoikeus toivoo, että lakiin ei otettaisi hallituksen esityksessä ehdotettua OK 14 luvun 6 §:ää (”jos poistettavaksi määrätty on asianosainen, hänelle on varattava mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, jos se on mahdollista”). Ehdotettua oikeutta ei käräjäoikeuden mielestä voida perustella edes rikosasian vastaajan prosessuaalisilla perus- ja ihmisoikeuksilla, vaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden kannalta riittävää siis on, että poistettavan asianosaisen etua valvoo hänen asiamiehensä.

[1] Ks. esim. *Idalov v. Venäjä* 22.5.2012, kohdat 176–177:

” 176. The Court considers at the outset that it is essential for the proper administration of justice that dignity, order and decorum be observed in the courtroom as the hallmarks of judicial proceedings. The flagrant disregard by a defendant of elementary standards of proper conduct neither can nor should be tolerated (see Ananyev v. Russia, no. 20292/04, § 44, 30 July 2009).

177. The Court can accept that the applicant’s behaviour might have been of such a nature as to justify his removal and the continuation of his trial in his absence. However, it remained incumbent on the presiding judge to establish that the applicant could have reasonably foreseen what the consequences of his ongoing conduct would be prior to her decision to order his removal from the courtroom (see Jones, cited above).”

[2] Ks. *Marguš v. Kroatia* 7.5.2014 (EIT:n suuri jaosto), erit. kohdat 90–91.

Lausunnon ovat laatineet laamanni Pasi Kettula ja käräjätuomari Timo Saranpää. Täydennyksen on kirjoittanut Saranpää.